

Kaizen

'Kaizen' एक जपानी व्यवस्थापनातील महत्वाची प्रणाली आहे.

Kai - zen ह्या शब्दाची फोड केली तर, kai म्हणजे change आणि Zen म्हणजे good.

Kaizen म्हणजे सतत सुधारणा करण्याची सवय अंगी बाळगणे.

It's habit of continuous improvement.

Kaizen प्रणाली ह्या तत्वावर विश्वास करते की छोटे छोटे बदल सतत घडत असतील, त्याचाच परिणाम जीवनातील मोठ्या आणि महत्वाच्या बदलास कारणीभूत ठरतो.

सुधारणांतील सातत्य हा kaizen प्रणालीचा पाया होय.

Continuous improvement is better than delayed perfection.

जीवनात अतिशय काटेकोरपणा आणि सुयोग्यता, ह्याच्या अनाठायी ध्यासापायी, आपण सुधारण्याची आणि कालानुरूप आवश्यक असलेल्या बदल घडविण्याची संधी दवडत असतो.

कालानुरूप बदल घडणे आणि मग बदलत्या परिस्थितीशी जुळवून घेणे हे खूप महत्वाचे आहे.

आजकालच्या स्पर्धात्मक युगात जो परिस्थितीनुसार बदलतो आणि बदलत्या परिस्थितीशी जुळवून घेतो तोच स्पर्धेत टिकून राहतो. हे तत्व जसे वैयक्तिक आयुष्याशी निगडित आहे तेच तत्व व्यापार उद्दीमाला पण लागू होते.

Kaizen प्रणाली पाच महत्वाच्या पायांवर आधारित आहे.

1. Teamwork संघटना
2. Personal discipline वैयक्तिक शिस्त
3. Improved moral सुधारित नैतिकता
4. Quality circle गुणवत्ता मंडळ
5. Suggestion for improvement सुधारणा घडवून आणण्यासाठी प्रस्ताव स्वीकारणे

Kaizen तत्वप्रणालीत अगदी खालच्या स्तरातील कर्मचाऱ्याला सुद्धा त्याच्या सूचना किंवा प्रस्ताव मांडण्यासाठी उत्तेजित केले जाते. त्याच्या चांगल्या सूचनांचे स्वागत केले जाते आणि मग त्या सूचनांचे पृथक्करण करत असताना त्या योग्य आणि यशस्वी ठरणाऱ्या असतील तर त्याचा अवलंब केला जातो. ह्या तत्वप्रणालीत अगदी उच्च व्यवस्थापनातील अधिकारी ते निच्य स्तरातील कर्मचारी ह्याचा समावेश असल्याने प्रत्येक निर्णय घेताना त्याचा चाहुबाजूने विचार केला जातो. प्रत्येक बाबीचे फायदे/तोटे, त्याचे आर्थिक परिणाम, दीर्घकालीन परिणाम ह्याचा सर्वांगाने विचार केला जातो. निर्णय

घेण्याआधी उपलब्ध पर्यायांची चाचपणी करत आणि अगदी विषयाच्या खोल मुळावर जाऊन सखोल विचारांती, सर्वसमावेशक निर्णय घेतला जातो.

Kaizen तत्वप्रणालीचा अवलंब करताना काही महत्वाच्या बाबी आहेत.

१. जुन्या कल्पना आणि सवयी ह्यांना तिलांजली देण्याची तयारी
२. सतत विचार करणे आणि सुधारणांचा विचार करणे
३. चुकांची गय न करणे. चुकांना थारा नाही.
४. परिपूर्णतेचा अनाठायी ध्यास नको
५. चुकांची दुरुस्ती करावी पण चुकांची पुनरावृत्ती नको
६. Use wisdom rather than unnecessarily spending time, money, efforts on knowledge.
७. Ask 'why' five times to reach up to root cause. सततची चौकस वृत्ती जोपासणे
८. कठोर मेहनतीने शहाणपण येते.
९. Seek wisdoms of ten persons than depending on knowledge of one person.
एका व्यक्तीच्या पुस्तकी ज्ञानापेक्षा दहा लोकांचे शहाणपण महत्वाचे, कारण शहाणपण अनुभवाने मिळते तर ज्ञान फक्त पुस्तकात उपलब्ध असते.
१०. कल्पना अमर्याद असतात. त्याला अंत नाही. फक्त त्या स्वीकारल्या जातील असे सुयोग्य वातावरण हवे, जेणेकरून कल्पनांच्या वाढीस पोषक वातावरण तयार होते.
११. सातत्याचा परिपाठ
१२. Be proactive
१३. सगळ्या स्तरातील कर्मचाऱ्यांना त्यांच्या सूचना देण्यासाठी मोकळीक.

Kaizen तत्वप्रणाली फक्त व्यवसायापुरती मर्यादित न राहता व्यक्तिगत आयुष्यात त्याचा प्रभावी वापर करता येतो.

१. व्यक्तिगत विकासासाठी योग्य क्षेत्राची निवड करणे. व्यक्तिगत विकासावर भर देणे.
२. आपली उद्दिष्टे गाठण्यासाठी काही कामांची निवड करणे.
३. महत्वाच्या क्रियांचा अवलंब करताना त्यांचा प्राधान्यक्रम निश्चित करणे.
४. एखादे उद्दिष्ट गाठण्यासाठी कालमर्यादा निश्चित करणे.
५. प्रगतीचा आढावा घेणे.
६. आवश्यकता भासल्यास उद्दिष्ट गाठण्यासाठी काही महत्वाचे बदल स्वीकारणे.
७. बदलत्या परिस्थितीनुसार आणि सभोवतालच्या परिस्थितीनुसार स्वतःमध्ये बदल घडवणे तसेच

कालानुरूप असलेले बदल स्वीकारणे.

Kaizen cycle works in four phases.

Plan

Do

Check

Act

व्यवसाय असो वा वैयक्तिक आयुष्य, दोन्ही ठिकाणी दोन महत्वाची तत्व सांभाळावी.

1. Use things, not people.
2. Love people, not things.

सरते शेवटी kaizen तत्वप्रणालीचा विचार केला तर त्यात वस्तूपेक्षा माणसाला जास्त किंमत आहे. माणसाचे विचार आणि अनुभव खूप अमूल्य गोष्ट आहे त्यामुळे त्याचा योग्य रीतीने वापर करून घेणे आवश्यक आहे.

पुस्तकं वाचून ज्ञानात भर पडत असेल आणि ते महत्वाचे अंग आहे, मात्र त्याच बरोबर 'व्यावहारिक शहाणपण' तितकेच महत्वाचे आहे. पुस्तकी ज्ञान तुम्हाला पर्याय उपलब्ध करून देण्यास मदत करतील मात्र निर्णय क्षमता जोपासण्यासाठी आणि विवेकपूर्ण आणि दीर्घकालीन निर्णय घेण्यासाठी व्यावहारिक शहाणपणाची जोड हवीच.

काही प्रॉब्लेम फक्त पुस्तकी ज्ञानानी सोडविले जात नाहीत त्यासाठी व्यावहारिक शहाणपण, दीर्घ अनुभव, सामायिक निर्णय ह्यांचा अवलंब करणे क्रमप्राप्त ठरते.

त्याचमुळे व्यवसाय असो वा वैयक्तिक आयुष्य, 'सतत सुधारणा करण्याची सवय' ही दीर्घकालीन यशाची गुरुकिल्ली ठरावी.

- मनोज कुरुंभटी